

Kiss István – Kiss Álmos Péter

ATTILA PALOTÁJA

Visszatekintés

A palota a történelem során minden korban az egyeduralgoló hatalmát fejezte ki épülettel, mint jelképpel. Eredetileg valamely társadalom első emberének reprezentatív lakóhelye volt. Később, amikor a hatalom egyre jobban összpontosult és egy kézbe került, ez a lakóhely új funkciókat kapott. Fő eleme továbbra is az ősi sejt, a városi udvarház maradt. Alaprajzi elrendezése, az épületekkel körülvett udvarrendszereket egymás mellé építve, változatos, dinamikus épületegyüttesek kialakítását tette lehetővé, koroktól és telepítési helyek domborzati viszonyaitól függően. Az egyes udvarok és épületek hálós vagy láncszerű összekapcsolása révén mozgalmas épülettömegek keletkeztek.

A harcok birodalmak korában, az asszíroknál, az i.e. 2. és 1. évezredben, zárt tömegek olyan elrendezése volt a követelmény, hogy ellenséges támadás esetén a védők lépcsőzetesen hátrálva egyre biztonságosabb, erődített helyeken éljék át az ostromot. Ugyanebben az időben, a palotaépítés sajátos jelleget öltött Kréta-szigetén, ahol a tenger várfalnál nagyobb biztonságot nyújtó védelmének köszönhetően, a ligetes erdővel borított lankás hegyoldalokon, a természeti tájba illeszkedő, könnyed, villaszerű palotákat lehetett építeni. A palotaépítésnek ugyancsak jellegzetes válfaját képviselték a visszavonult, vagy lemondott nyugatrómai császárok palotái. Ezek közül Diocletianus spalatói palotája, kívülről nézve, bevehetetlen erőd benyomását keltette 18 m magas, tucatnyi bástyával védett, vastag falaival. A falak mögött azonban vízmedencés perisztíl udvarok körül, fényűző fogadások reprezentációs terei, fogadócsarnokok, lakomatermek, oszlopcsarnokok, kilátó galériák sorakoztak. A császári palota együttesek elrendezésében egyértelműen felismerhető a római katonai tábor, a castrum Romanum, szigorú geometrikus rendje [1].

Atilla, a hódító és birodalom irányító

Priszkosz Rhétor követjárásáról írt beszámolója fennmaradt töredékeiből és Szász Béla összefoglaló munkájából az derül ki, hogy Atilla palotája teljesen új felfogás szerint épült meg valahol a Duna-Tisza közében, a Nagy Alföld térségében. [2]. Atilla (i.sz. 434-453) eldöntötte, nem Bizáncot hanem a Nyugatrómai Birodalmat kényszeríti térdre és felkészült a háborúra. Előzménye a Honória románc Atillára nézve balsikerű befejeződése volt. Nem sikerült ugyanis elérnie, hogy a császári udvar felajánlkozó első dámája a felesége legyen, a fél Római Birodalommal együtt.

Atilla saját túszejtményei és kémiszolgálatára révén, nyilván mindent tudott az ellenségről. Főhadiszállását és hatalmi központját nyilván azért építette ki a Duna-Tisza medencében, hogy közel legyen az ellenséghez. Kínától az Atlanti Óceánig, csaknem egész Euráziára kiterjedő birodalmában, birodalom szerte lehettek városai, várai, hadászati szempontból fontos állomásai, ahol uralkodóként átutazóban fejedelmi kényelem és pompa fogadta volna. Mégis a Nagy Alföldet választotta. A Nyugatrómai Birodalmat stratégiai azal akarta védhetetlenné és könnyen támadhatóvá tenni, hogy a dunamenti limest védő erőd/castellum rendszert és a katonai táborokat, valamint a mögöttes városok városfalait leromboltatta, ha fegyveresen ellenálltak. Egyébként a romos várfalak mögött továbbvirágzó városok iparát és erőforrásait saját érdekében kihasználta.

Sem Priszkosz Rhétor megkurtított beszámolójából, sem Szász Béla részletes ismertetéséből sem alkothatunk azonban pontos képet a palotáról. Mindazt a sok információt, ami a hunokról szól, a palota kapcsán, feltevésekkel kell kiegészíteni. Ezek a feltevések a körülményekből logikailag levezethető tényeket mérnöki észjárással értelmezve kísérelik meg, hogy a palota építéséről, funkcióiról, szervezési elveiről és működéséről tudottakat új felismerésekkel lehessen kiegészíteni.

A feltevés veszélye

Bakay Kornél azt írja Östörténetünk régészeti forrásai c. műve I. kötetének 73. oldalán:

„Azt a történést, akinek az általa vizsgált korról, népekről és eseményekről nincsen ún. rekonstrukciós képe, én csak történelmi kézművesnek nevezem, aki lehet ugyan nagyon hasznos ember, sok részletadat feltárója, ám történelmet soha sem képes írni. Nyilvánvaló, hogy a múlt feltámasztásához, a nagy ismeretanyagot kívül elsősorban alkotó képzeletre van szükség, hiszen, aki nem érti a múltat, az hitelesen nem is tud beszélni róla. Ugyanakkor azt is el kell ismerni, sőt nyomatékosan kihangsúlyozandó, hogy az alkotó fantázia elragadhatja a legtehetségesebb kutatót is, sokszor rossz irányba terelhetjük kutatásunkat. Ezt a veszélyt érdemes vállalni, mivel a hibák kijavíthatóak, ám a száraz adatok önmagukban semmit sem mondanak.” Ezek kőbe véshető szavak!

Ez a tévedés lehetőségének ismeretében megírt tanulmány olyan épületről szól, amelynek létezése csak írásban maradt fenn. Egyetlen kő-, téglavagy faragott szerkezeti elem sem található belőle, mivel könnyen elenyésző anyagból, fából épült. A magyar közgondolkodásban évszázadok óta fel-felbukkanó vágy, hogy a mi nagykirályunknak is tekintett Atilla sírját, aranykoporsóját hazai földben megtaláljuk. Emellett a közhitel szerint vára, palotája is volt, amelynek a helyét a Nagyalföldön keressük, eredménytelenül. A tanulmány célja az, hogy nem régész, hanem mérnöki gondolkodással elemezve a tényeket, kiderítse, hogy *mit is kell keresni?* A mondák és a töredékes források mellett, a mérnöki feltevések papírra vetése önmagában sokat segíthet, hogy Atilla személyét, tetteit és a birodalomirányítás környezeti szükségleteit, a mai hivatalos történetírás nyugati, ellenséges felfogásával szemben tisztázzuk és büszkékké legyünk rá. Az amerikai egyetemeken menedzserképző tanfolyamain már évek óta tanítják Atilla zseniális vezetési és irányítási módszereit [3], csak nálunk járja még a régi nóta, nyugati források becsmérő, gyalázkodó és hazug ellenségképe szerint. László Gyula, akit a Miskolci Bölcsész Egyesület Nagy Lajos Király Magánegyeteme 1997. december 2-án díszdoktorrá avatott, székfoglaló beszédében arról beszélt, hogy mérvadó magyar tudósok hogyan kezelik a hun

kérdést ma is, és többek között azt mondta: „A hunok és az avarok rokonságáról, hogy ne mondjam, azonosságáról egyre meggyőzőbb feltevések jelennek meg. De hiszen ez nem kettős, hanem hármas honfoglalást jelentene. Bizony úgy, ahogy még a múlt (értsd: 19.) század elején is hitték műveltjeink”... ”A 19. század első felében ez a hármas honfoglalás feltevése vita nélkül uralkodott a magyar tudományban és a közéletben. Ezek szerint a kettős honfoglalás feltevését a 19. században nyilván tiltakozással fogadták volna, hogy hát nem tudom-e, hogy a szkíták és a hunok voltaképpen magyarok voltak.” [4]

A feltevés

Ahhoz, hogy Atilla *csak írásban fennmaradt palotáját* megértsük, hun elődeink katonai sikereinek gyökeréig és tapasztalatáig kell visszanyúlni. A nagykirály negyedmilliós hadserege főleg könnyűlovas hadosztályokból állt. Ez nagy problémát jelentett az egységek mozgásában és ellátásában. A közelharcban és a várostromban nélkülözhetetlen gyalogos alakulatok ugyanis csak lassan tudtak előrehaladni a hun és a könnyűlovas rokon népek hadosztályainak gyors haladásához képest. A hadsereg élelmezését gazdag ellenséges területen rekvirálással, néptelen területen a csapatokkal együtt haladó *élő élelemtartalék*, a ridegmarha gulyák felélésével oldották meg. A sereget nagyszámú szekér követte, amelyek nemcsak hadfelszerelést, sebesülteket és zsákmányt szállítottak, hanem szükség esetén *szekérvárat* alakíthattak belőlük. A hun hadsereg menetközben könnyen felállítható és lebontható nemezsátrakban töltötte az éjszakát és *váratlan ellenséges rajtaütésre számítva szekérvárral vették körül a tábor*. Ez a táborverés és szekérvár védelem sokkal ésszerűbb volt, mint a római táborverési mód. A gyalogos légióknak ugyanis nap, mint nap, a kötelező, kimerítő gyalogmenet után nehéz földmunkával készített, földfeltöltéssel, valamint karósnáccal védett tábor/castrumot kellett építeniük. A római légiósoknak *derékszögű négyszögű úthálózat*tal felosztott táborterületen kellett kötélzettel kikötött, borsátraikat felállítani, és továbbindulásukkor lebontani. E táborvezetés lényege az volt, hogy minden katona, minden táborveréskor ugyanarra a helyre és útra települt. Útvonalát is-

TÖRTÉNELMI ÉPÍTKEZÉSEK

merte és riadó esetén nem gabalyodott bele a sá-torkötelekbe, hanem gyorsan, pánik nélkül tudta harcálláspontját elfoglalni. Atila természetesen a rómaiak táborverési szokását tökéletesen ismerte és fel tudta mérni annak előnyeit, pl. a palota-építésben.

A palota Priszkosz Rhétor és Szász Béla írása szerint [3]

A királyi palota előtt hatalmas térség terült el. Ezen a területen tartották a díszes felvonulásokat, ünnepeket és itt mutatta be a főkirály az áldozatokat. A palotát hatalmas és díszes kerítés vette körül, kapukkal és tornyokkal. A kerítés nem falat helyettesített, tehát nem védelmi szolgált, hanem díszül és azért, hogy az illetékteleneket a palotától távol tartsa.

A palota több épületből állt

A legnagyobb az épületek közül a főépület volt, emelettel, magas és díszes toronnyal, számos teremmel, oszlopcsarnokokkal és court d'honneur-szerű udvarrészsel. (A).

E mellett a főépület mellett volt az első királyné palotája (B), a háremépület (D), palota a család szálláshelyeül. (C) Valószínűleg itt lakott a király rokonsága és a királyfiak.

Kiegészítették ezt hátul a kincsház (E), a fegyvertár (F), és a gazdasági épületszárnyak (G),

az udvartartás ellátására szolgáló konyhával, élelem és italtároló raktárakkal, a bentlakó személyzet szálláshelyeül szolgáló épületszárnyal (H), lóistállókkal (I).

A főpalotához közvetlenül csatlakozott a testőrségi épületszárny (J) és a kancellária (K).

Külön palotában laktak a hódolt fejedelmek (L), és külön palota szolgált vendégházként (M), külföldi vendégek vagy követségek elszállásolására.

Szász Béla írja a paloták belső kiképzéséről és berendezéséről:

A fát (fenyő, gyertyán, tölgy, bükk, nemes dió, cédrus) messzi vidékről kellett hozni.

A sima és fényesen csillogó fa oldalfalak, az ajtók és a tornyok fafaragásos díszítéssel voltak tele.

A termeket nemesebb fából és részben fémből készült bútorokkal rendezték be.

A falakat és a padlózatot óriási értéket képviselő drága szőnyegekkel borították.

A főpalota középső helyét foglalta el a trónterem/díszterem, ahol Atila a követségeket fogadta és, amit egyúttal nagy létszámú vendégsereg esetén lakomateremként is használt.

Az első királyné palotája szintén ékes volt, csak kisebb, nőiesen lakályosabb, mint a királyé.

Ezeknek az adatoknak az ismeretében lehet megkísérelni megállapítani az egyes épületek terjedelmét és szintszámát, valamint a palotaegyüttes területének térméretét.

Táblázat: Az épületek becsült alapterülete és szintszáma

Épület jel	név	szintszám fszt. = földszint em. = emelet	alapterület m ² szintek összesen.
A+D+N	főkirályi palota + hárem + oszlopcsarnok I.	fszt. 60 x 60 = 60x 60 -(15 ² x π.) = em. u.a. = tető 60x60	3 600 2 900 2 900 <u>3 600</u> 13 000
B+C	királynéi + családi palota	fszt. 1 800 – (10 ² x π.) 2 = em. u.a. tető u.a. tető 2 x (30 x 30) =	1 200 1 200 1 200 <u>1 800</u> 5 400

TÖRTÉNELMI ÉPÍTKEZÉSEK

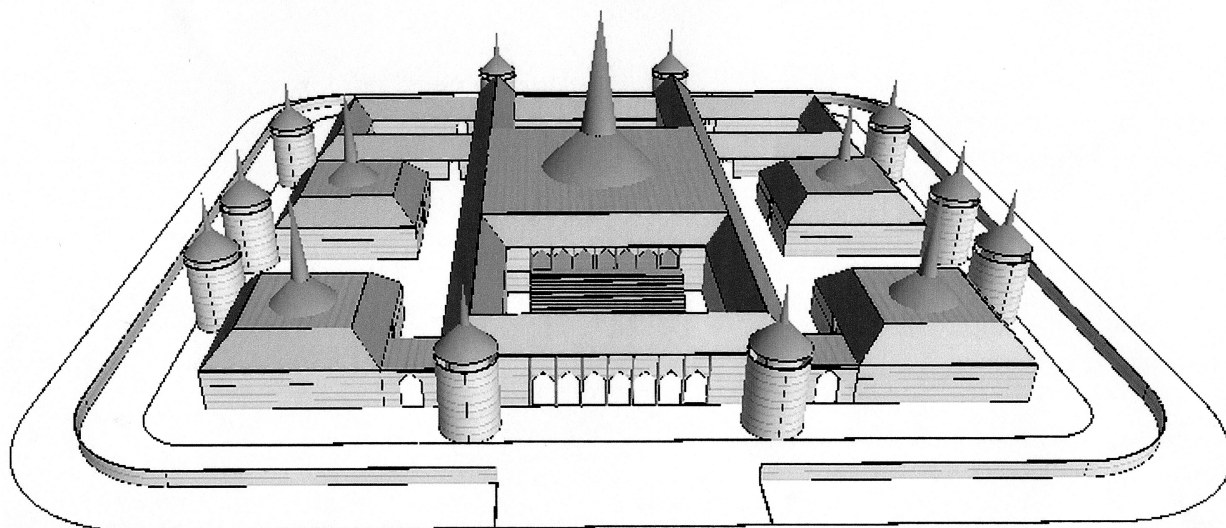
E+F	kincstár és fegyvertár	fszt.	2 x (3 x 10)=	600	
		em.	u.a.	600	
		tető	u.a.=	600	
G+H + I	gazdasági szárnyak	fszt.	240 x 10=	2 400	
		tető	u.a.	<u>2 400</u>	6 000
J+K	testőrség és kancellária	fszt.	2 (30 x 10)=	600	
		em.	u.a.	600	
		tető	u.a.	600	
L+M	hódoltkirályok és vendégház	fszt.	1800 – (10 ² x 2π)	600	
		em.	u.a.	600	
		tető	2 (30x30)=	<u>1 800</u>	3 600
O	őrtoronyok	fszt.	10 (10 x10)	1 000	
		em.	u.a.	1 000	
		tető	u.a.	1 000	
N+P	oszlopcsarnok I és II.	fszt.	2 (60 x 10)	1 200	
		tető	u.a.	1 200	5 400
összesen:					30 400
pince összesen:					12 000

A palotaegyüttes telepítése

A palotaegyüttes telepítése szempontjából fontos követelmény volt, hogy magasított helyre épüljön és maga a főpalota nemcsak az együttes, hanem az egész környező település legnagyobb épülete legyen. Azt a szabályt, hogy a főkirálynál magasabbra senki sem emelhet sátrat vagy épületet Priszkosz küldöttségének is be kellett tartania és a túl magas helyen felvert sátraikat le kellett bontaniuk. Ez a magasabb hely lehetett természetes vagy művi domb, sík felületűvé elegyengetve. A magaslatra telepítés másik előnye az volt, hogy az épületeket az építési terület eredeti terepszintjét is elérő magas alföldi talajvíz nyugalmi vízszintje fölé lehetett alapozni. A palotáknak lerombolt castellumokból és városfalakból származó kő alapozásuk és téglapincefalaik lehettek. A becsült méretű épületeket ~200x200 m alapterületű földrészleten lehetett elhelyezni. Az elrendezés hasonlíthatott a római castrumok négyzet-hálós telepítési módjára, könnyen átlátható belső közlekedő útszettel, a terület közepén kiemelkedő, tornyos főkirályi palotával. Az épületek 140x140 m-es oldalhosszú négyzet alakú területet

fedtek le. Az épületeket befoglaló négyzet minden oldalvonalától kifelé még 10 m széles szabad területet hagyhattak, a kerítésig, mint zöldfelületet. A díszül és illetéktelenek távoltartására készített díszkerítés és azon kívül a 10 m széles út meg a 10 m széles jelképes biztonsági övezet kertművészeti alkotás is lehetett. Ezeket is beszámítva adódott ki a 200x200 m-es méret.

E méretek nagyságrendileg azonosak a Domus Augustanának, a Palatinuson épült császári palotának 213x163 m-es és Diocletianus császár spalatói palotájának 216x175 m-es befoglaló méretével. A méretadatok egyezése azt mutatja, hogy a becslés valószínűleg helyes. A déli oszlopcsarnokos főbejáratot és az északi gazdasági bejáratokat két-két őrtorony védte. A keleti és a nyugati személybejáratokat ugyancsak két-két őrtorony ellenőrizte. Egy-egy őrtorony ellenőrizte a főpalota északi homlokzatának és a gazdasági udvar csatlakozó vonalát. A királyi palotát, – Priszkosz és Szász Béla szerint – a 200x200 m-es területen kívüli, díszes felvonulásokra, ünnepségekre és a főkirály áldozatbemutatására szánt szabad területen áthaladva lehetett megközelíteni két oszlopcsarnokon és a kapukon áthaladva.

A soktornyú palotakomplexum távlati képe

A soktornyos palotaegyüttes

A palotának sokrétű funkciója volt. A 40x40 m térméretű négyzet alakú tér közepén, álló 30 m átmérőjű, fszt+25 m magas alátámasztás nélküli köralaprajzú csarnokteret, csúcsíves, cikkelyes fakupolával úgy lehetett lefedni, hogy a tér a nomádsátor térélményét idézze. A kupola tartószerkezetét, a kör 24 részre osztott kerülete mentén álló oszlopokra felül húzottóvról indított $\sim 2 \times 1$ m méretű, „háromcsuklós rácsos keretek”-ként lehetett kialakítani, kétoldali palló/deszkaburkolással. A rácsostartó műszaki megoldását Traianus császár (i.sz. 98-117) utászhadnagya és későbbi főépítésze, a damaszkuszi Apollodórosz találta fel és meg is valósította. A Vaskapu közelében ~ 800 m hosszú hidat vert, a folyómederben épített kőpillérekre helyezett 51 m fesztávú, faívekkel gyámoltított „eltolható háromszögek”-kel merevített rácsos fatartókkal, i.sz. 104-105-ben. Ezt a műszaki bravúrt azonban Hadrianus császár részlegesen, később Valentinianus, amikor feladta Dáciát, stratégiai okokból végleg leromboltatta.[5] és [6]. Szerencsére nemcsak hídverő mesterek emlékezetében maradt meg a híd szerkezeti megoldása, hanem Traianus császár diadaloszlopának domborművein is, arányaiban torzítva. Atillának nyilván voltak görög építőmesterei is, hunszékely ácsai mellett, akik felkészültek voltak, hogy a feladatot, a 40x40 m-es fesztávú négyzetalaprajzú tér közepén elhelyezkedő 30 m fesztávú, cikkelyes kupolát megépítsék. A kupo-

lát, a tornyot és a fedés lapostetős részét vörösréz- vagy bronzlemezzel kellett, csapadék, tűz és villámcsapás ellen is, burkolni. A kupola tetejéről indított 25 m magas fatorony turuldíszes csúcsban és zászlórúdban végződött, hogy a palota csúcsára fel lehessen vonni a király turulos zászlaját. A kör kerületén álló oszlopokkal leválasztott kupola tere minden oldalon változó szélességű, a központi térrel egy légteret képező teremsáv, mint oldalhajó vette körül. A központi tér fő funkciója az volt, hogy trónterem legyen, de fontos funkciója volt az is, hogy a főkirály akár 500 főt láthasson vendégül elhíresült lakomáin. Az 500 vendég asztalait az említett oldalhajókban lehetett felállítani több sorban, míg a király asztalát a központi kupolaterben helyezhették el. Nagy megtiszteltetés volt, ha valakit a vendégek közül asztalához invitált a nagykirály. Ezen belül, a fa keretlábakkal határolt \sim hétszáz m^2 -es terület üresen maradt.

A kupola alatti tér egyes-egyedül a főkirályé volt.

Hun égtájszimbolika

A hunok égtájszimbolikája szerint a legelőkelőbb égtáj a fekete színű észak. Ennek megfelelően a fejedelem trónja a palota északi felében áll. Egyes hun törzseknél azonban a fehér színű keleti égtáj volt az előkelőbb. Ez esetben az uralkodó palotájából vagy sátrából kilépve a felkelő nap irányába fordult, a földre borult és imádkozott. A tróntermet a keleti és a nyugati oldalon, az oszlop-

sorok mögött, a földszinten és az emeleten, 10 m széles, ~4-5 m magas tanácskozó és tárgyaló termek kísérték. A király lakosztálya (feltehetően rómaiás fürdőszármnyal) a tanácsstermek fölött lehetett. A délre néző főbejárati oszlopcsarnokkal átellenben a palota északi oldalán csatlakozó kétszintes, 60x10 m alapterületű D épületszárny földszintjén helyezkedett el a lakomák tálalója. Ugyanezen szárny felső szintjén lehetett a hárem. A hárem jellegzetes lovasnomád intézmény. Nem ítélt meg mai felfogással. Az állandóan háborúskodó hunok férfi veszteségeit csak népes családi szaporulattal lehetett pótolni. A népes hárem a jómód és a tekintély jele volt. Az Ókorban, a háremben való helytállás a király uralkodásra való alkalmasságának a bizonyítéka is volt.

A főkirályi palota épülete a főbejárati oszlopcsarnokkal és a háremmel együtt $60 \times 60 = 3600$ m² egyszeri szintterületet jelentett. A tető teljes vetületi területe (a trónterem cikkelyes kupolájával együtt) 3600 m²-re, a pince és a fszt. területe ugyancsak 3 600 m²-re rúgott.

Az első királyné palotája és a többi palota

Megkülönböztetett helyzetéből adódóan az első királyné mindig megtartotta a családon belüli pozícióját, amit a saját kizárólagos használatára, drága bútorokkal és értékes szőnyegekkel gazdagon berendezett palotája is igazol. A 30 x 30 m-es, négyzetalaprajzú palota kétszintes volt, a négyzet közepén álló, a nagykirályéhoz hasonló, de kisebb, 15 m fesztávú kupolával, mint fogadóteremmel. A lapos tető és a kupola is vörösréz vagy bronzlemez héjalású volt. A kupola tetején állt, a főkirályénál alacsonyabb, 20 m magas, zászló felvonására alkalmas torony. A királynénak külön udvartartása volt, főudvarnaggal az élen, számos udvarhölgygel és szolgálószeméllyel. Különleges kitüntetés számba ment, ha a királyné idegen küldöttségek tagjait fogadta, mint Priszkoszék esetében. Hasonló méretű és gazdag berendezésű volt a királyi család tagjai, a királyfiak számára épült palota is, 20 m magas toronnyal. A hódolt királyok palotája és a vendégház alaprajz és szintszám tekintetében azonos volt az előzőekkel, csak berendezésük volt szerényebb. Ezeknek a tetején is volt 15 m magas torony, a kupola záradékától indulóan. A tornyok tehát alacsonyabbak voltak, mint

a főkirályé, és a családi palotáké. A palotáknak torony-, félnyereg- és lapos teteje lehetett.

A kancellária és a testőrség épületszárnyai

Atila külpolitikájának kialakításában és diplomáciai kapcsolatainak fenntartásában fontos szerepe volt a kancelláriának (K), amely több nyelvet beszélő titkárok, írnokok, tolmácsok és futárok összehangolt együttműködését igényelte. A kancellária a főkirályi palota déli oldalához közvetlenül kapcsolódva, annak keleti oldalához közelebb eső kétszintes szárnyépületben kaphatott helyet. Ugyancsak közvetlenül kapcsolódott a főkirályi palota déli oldalához, annak nyugati oldalához közelebb, a testőrség (J) kancelláriával azonos terjedelmű épülete. Ezeket az épületszárnyakat nyeregterő fedte, és nem volt külön tornyuk, hiszen közvetlenül a főkirályi palotához csatlakoztak.

A hátsó északi épületszárnyak

Ezek az épületszárnyak két gazdasági udvart és egy perisztíl udvart zártak közre három szint (pi. + földszint + tetőszint szintszámmal). Az északi szárnyra merőleges kincsház (E) és a fegyverraktár (F) emeletes tömbjeit nyeregterő fedte. Az északi (I) és a keleti szárny (G) U-alakban képezi a saroktömböket, azonos magassággal. Az északi és nyugati L-alakú szárny (I) földszintjén, istálló, lószerszámtár és kovácsműhely, a tetőben takarmánytároló lehetett. A keleti és északi (G) szárnyban a konyhaizem, kenyérsütő kemence, élelmiszer és italraktárak, kézműves műhelyek települhettek. A gazdasági övezetet 10 m széles kertrész választhatta el a királyi övezettől. E szárnyakat köti össze közepén a személyzeti szállások tömbje (H), perisztíl udvarral, vízmedencével és szökőkúttal. A főkirályi palotát a terület északi és déli határvonala között észak felé az E és F szárnyak kötik az I-G-H szárnyakhoz.

A déli oldali J-K szárnyak pedig a díszudvari bejárati oszlopcsarnokhoz kapcsolják a királyi palota tömbjét. A végpontokon, valamint a keleti és a nyugati kerítés közepén álló kapuk forgalmát ötöt, víztoronnyal/castellumnak is használható, őrtorony ellenőrizte. E tornyokban, a +15 m szint

TÖRTÉNELMI ÉPÍTKEZÉSEK

ten, őrjáratí folyosó vehette körül a középben lévő csigalépcsőt. Mind a tíz tetején 10 m magas toronnyal. Szász Béla fontos üzenete a mai Atilla-kutatóknak az, hogy Attila palotája több épületből állt.

Rangjelző telepítési helyek és tornyok

A több épületből álló palotaegyüttes eddig egyedileg vizsgált palotáit nyilván szigorú hierarchikus rangsor szerint építették fel a főkirályi palotához viszonyítva, közelebbi vagy távolabbi helyre. A palotaegyüttest alkotó egyes épületek és épületszárnyak, a 160x160 m térméretű bekerített területen, szabályos négyszöghálós rendszerbe illeszkedtek bele. A területet északi-déli és keleti-nyugati irányban is, belső közlekedő úttal vagy épületszárnyal határolt három-három övezetre oszlott, középben a főkirályi palotával, amelyhez igazodva rang, funkció és fontossági sorrendben kaptak helyet a többi paloták és az épületszárnyak. A három udvart körülzáró I-G-H gazdasági szárnyak üzemi övezetet képeztek a terület északi harmadán, fszt+tetős épületekkel. Az E-F szárny háromszintes lehetett. A terület középső harmadá-

ban kelet-nyugati irányban kiterjedő területsáv képezte a királyi övezetet. Ide települt ugyanis a főkirályi palota (A) két oldalára az első királyné (B) és a királyi család, a királyfiak palotája (C). A főkirályi palota tetején 25 m magas, a másik két palota tetején is 20 m magas torony épült.

A déli területrészt a protokoll övezet, mivel ideépült a hódolt fejedelmek palotája (L) és a vendégház palota (M), 15 m-es tornyokkal. Ebbe az övezetbe került a díszudvar (court d'honneur) nyugati oldalát lezáró kancellária épülete, a keleti oldalra pedig a testőrség épülete. A közvetlen kapcsolatot a király személyéhez kötődő funkciók igényelték, hogy a király palotájával közeli kapcsolatban legyenek. A két épületszárny észak-déli irányú vonulatát a gazdasági övezethez tartozó kétszintes, nyeregtetős I-G-H és a háromszintes E-F épület, a protokoll övezethez hasonló J és K épület zárta le. A két vonulat végpontját őrtorony ellenőrizte, a +15 m-es szintről induló 10 m magas toronnyal, ugyanúgy, mint a kelet-nyugati kerítésőrző őrtornyok esetében. A rangjelző tornyok területi méreteit az alábbi összesítés mutatja, külön 5 m-es zászlórúddal:

	m	m	m	db
palota v. épület	talpszint	magasság	össz. magasság	darab
(A) főkirályi palota	+ 25	35	60 + 5	1
(B) első királynéi palota	+ 20	20	40 + 5	1
(C) királyfiak palotája	+ 20	20	40 + 5	1
(L) hódolt fejedelmek	+ 15	15	30 + 5	1
(M) vendégház	+ 15	15	30 + 5	1
(J-E) őrtorony	+ 15	10	25 + 5	2
(K-F) őrtorony	+ 15	10	25 + 5	2
K-Ny-i kerítéstornyok	+ 15	10	25 + 5	6
összes torony:				15

A hunok rangjelzés iránti igénye természetes jelenség egy olyan társadalomban, amelyben minden hadrafogható férfi, a népesség ~egyötöde, hivatásos katona. A parancsot adókat meg kellett különböztetni a parancs végrehajtóitól. A tízes számrendszerre felépített hun hadseregben nagyon sok rangjelzés lehetett, a tíz embert irányító rajparancsnoktól, a tízezer fős hadműveleti egységnek, a töménynek parancsot adó „tízezer har-

cos urá”-ig. A hadseregben viselt rangjelző attribútumok (öv, csat, tarsolylemez, sávok, lófarkas zászlók száma, stb.), használata a magánéletben is mérvadó volt, hozzátartozott a mindennapokhoz.

Atilla negyedmillió hadsereget vezetett a Nyugatrómai Birodalom ellen. Priszkosz Rhétor hunná lett görög atyjafia is harcolt római légióban és lesújtó véleményt mondott a Rómában élő rabszolgák és szegény emberek sanyarú sorsáról. Egy

felkelő brit-kelta vezér keserű szóval még jobban elítélte a rómaiakat, amit Tacitus Agricola c. műve 30. fejezetében ír le: „A földkerekség rablói ők. Ha gazdag az ellenség a pénzvágy, ha szegény az uralomvágy hajtja őket. Sem Kelettel, sem Nyugattal betelni nem tudnak. Fosztogatni, rabolni, ezt nevezik ők hamis szóval birodalomnak, és, ha pusztaságot teremtettek békének hívták.” [7]

Ezzel az ellenséggel szállt szembe Atilla. Békeajánlatát visszautasították. Azt, hogy Leo pápa könyörgésére megkímélte Rómát, utólag hamisan, Atilla gyengeségével magyarázták.

Ez az ellenség nem hajlott a szép szóra, csak erővel lehetett móresre tanítani!

A feltevések értelmezése

A nagyállattartó, lefelől-lefelőre vonuló nomád, sátorlakó hunoknak mindennapos, megszkott látvány volt a henger alakú, ollós falvázra épített, kupola bordavázra terített, bőrszj kötelekkel lekötött nemezsátor. Az ellenséges területen átvonuló hun sereg menetközbeni táborhelyén ~tízfős rajok éjszakázására alkalmas méretű, könnyen felállítható és lebontható nemezsátrai köralakban telepítették, és köralakban szekérvárral vették körül. Majd reggelente „felszedték a sátorfájukat”. Atilla mégis, a megszkott „kerekházak” kör-alapalakzatával szemben a római légiók derékszögű négyszöghálós táborépítési módját vehette alapul fapalotája megépítésekor, új megoldásként kerek kupolás terekkel. Mint egykori tús Rómában, majd a nyugatrómaiak szövetségeseiként, személyesen is megismerhette a légiosok táborverési gyakorlatát.

Ez a szakítás a megszkott kerekházzal és a derékszögű négyszögű táborépítés elvének átvétele nemcsak Atilla előítélet-mentes nagyvonalúságát bizonyítja, hanem építéstörténetileg is igazolható, hogy az előnyösebb építésmód mellett döntött. A kerekház a házépítés legősibb formája. Hátránya, hogy a köralaprajz kitűzése és felosztása kisebb terekre mindig bonyolult. A kerek épületek összekapcsolása egymással nehézkes, ráadásul a kör alakú ház egyenes szálfákból és pallókból csak sok munkával és anyagpazarlással építhető meg. A később kialakult, merőleges falú négyszögletes háztípus sokkal célszerűbb házépítési forma, mint a kerekház, mivel a négyszöget,

mint alapvető alakzatot könnyebb megszerkeszteni, kisebb terekre osztani, bővíteni és kombinálni. A négyszögletes ház mindenféle építőanyagból gazdaságosan megépíthető és könnyebb tetővel lefedni.

Téves az a nézet, amelyet korabeli, keresztény krónikaírók hunokat ócsárló, rosszindulatú feljegyzései terjesztettek el, miszerint a vándorló lovasnomád népeknek nincsenek állandó épített szállásaik, házaik és csak a sátorállításhoz értenek. Továbbá, hogy nem is ismerték, vagy nyomasztó térhatásúnak tartották a helyhez kötött, nehéz építőanyagból emelt, szilárd épületeket, vagy irtóztak a bezártságtól. A nyugatrómai birodalommal csaknem azonos, vagy nagyobb kiterjedésű hun birodalmaknak is szükségük volt állandó jellegű birodalmi fővárosra, regionális központokra, városokra. Ezt a legújabb régészeti ásatások igazolják.

Kínai régészek a közelmúltban tártak fel egy különleges települést, mely több, mint ezer évig homok alatt rejtőzött. *Tongwancheng* az első hun romváros, amit valaha is találtak, a hunok eddig ismert legrégebbi szállásterületén, a Belső-Mongóliai Autonóm Területhez közel, Shaanxi tartományban, Jingbian megye területén. A város jelentőségét fokozta, hogy ez a vidék esett legközelebb a Mennyei Birodalom központjához. Fénykorát az i.sz. V. század elején élte. Öt évszázadon keresztül virágzó város volt, a fennsík katonai, politikai és gazdasági központja, regionális székváros jelleggel. Elnéptelenedésének oka az Ordosz régió elsivatagosodása lehetett. A falakkal körülvett város három részre oszlott: a vezér palotájának övezetére, a belső városra és a külső városra. A városfalak négy sarkán figyelőtornyokat emeltek, a legmagasabb 31 m magas volt. A falakat – kő hiányában – homok, mészpor, föld, rizstörök és víz elegyéből emelték és ez a szokatlan összetételű keverék szikla keménységűvé szilárdult. Színe gyakorlatilag fehér. [8]. Ugyancsak Kínában találtak egy kisméretű, négyszög alaprajzú boronafalas gerendaházat, amely szintén azt bizonyítja, hogy az ázsiai füves pusztákon vándorló lovasnomád hunok nemcsak a sátorállításhoz értettek. [9]. Ez a lelet alapozza meg a feltevést, hogy Atilla palotaegyüttesét ily módon építhették. A boronafalas ház fában gazdag területeken gyakori ősi építkezésmód. A talpgerendarácsra vízszinte-

sen fektetett gerendákat lapolással, csapolással építették össze, vagy túlnyúló keresztvéggel, vagy mezőben vázkeretes megoldással.

E tanulmány nem foglalkozik műszaki részletekkel. Azonban az egész épületegyüttes alatti pince, mint a gerendaház fogadósintje, magyarázatot igényel. A talajból kapillárisan felszívódó nedvesség ugyanis a fa épületszerkezeteket károsíthatja. Ezért a pincefalak alapozása tetején és külső oldalain összefüggő, iszapolt agyagréteggel nedvesség elleni szigetelést kellett csinálni, és a pince fölött (fa)födémet kellett építeni. Ily módon meg lehetett akadályozni, hogy a faépületbe nedvesség hatolhasson be. A pincét az akkori korban széleskörűen elterjedt római típusú központi fűtéssel porszárazon lehetett tartani.

Atilla palotáját nem lehet hitelesen rekonstruálni. A fennmaradt és felhasznált források alapján azonban be lehet mutatni milyen emberi és anyagi tényezők befolyásolhatták a palotaépítés folyamatát. Priszkosz Rhétor és Szász Béla leírása arra jó, hogy benyomást adjon a telepítés, a funkciók és Atilla, mint építető elképzeléseiről az adott telepítési helyen. Kevés adatot közöltek viszont a megvalósult palota pontos földrajzi helyéről, építészeti megjelenéséről, méreteiről, sokkal többet viszont annak belsőépítészeti kiképzéséről és bútorozásáról.

Bakay Kornél azonban idézett műve 171. és 172. oldalán [10] olyan kiegészítő információkat közöl Kreka királynő palotájáról, amelyek alapján felvázolható, hogy a főkirályi palota, nomád sátorra emlékeztető központi kupolaterme milyen is lehetett, feltéve, hogy a palota együttes építői a főpalotát az első királyné palotájához hasonlóan építették. Bakay Kornél azt írja: „... bent a bekerített udvaron igen sok épület (multa aedificia) állott, részint gyalult és szépen összeeresztett, (faszobrászati) díszítéssel készített fatáblákból (ex tabulis sculptis), részint hántolt, faragott gerendákból, amelyek csúcsban végződő boltívekben kiképzett (in circulos curvata) „cölöpökbe”, (keretlábakba, mint tartópillérekbe) voltak beleeresztve. A boltívek a földszinttől kezdve arányosan emelkedtek fölfelé.” Az idézet első része a királynéi palota külső határoló falát írja le: a külső fal hántolt, bárdolt gerendákból épült vázkeretes boronafal lehetett, amit belül gyalult, sima fatáblák burkoltak.

Az idézet második része Kreka királyné fogadótermét kör alakú fakupolaként írja le. A kupola úgy készülhetett, hogy a kör kerületi vonalán belül a poligonpontokon felállított „cölöpökre”, azaz oszlopokra vízszintes, faragott gerendákból koszorú szerepet betöltő húzott gyűrűt építettek. Erre rá lehetett terhelni a kúp alakú cikkelyes kupolát, amelynek teherhordó váza erőtani szempontból sugárirányú (ívesen tört) háromcsuklós keretrendszerből alakított. A bárdolt felületű fa pillérek, a koszorúgerendák, és a szögtöréssel összerótt keretgerendák íves átmeneti felületeit vízszintesen fektetett deszkázattal, sík felületeit pedig gyalult fatáblákkal burkolták. Ilyen lehetett Atilla trónterme is. A cikkelyes kupola teherhordó váza csúcsban végződő boltívekkel ült föl a pillér+gerenda alépitményre, háromcsuklós keretgerenda párokkal. A padlószinttől indított csúcsban végződő kupolaboltozatot, a kör huszonegyed pontjaiban álló keretlábakra felülő, 45°-os töréssel csatlakozó keretgerendákat egyenes bordákból építették össze, az átmenet helyén íves fabetéttel. A kupolának a fent leírtak szerint sima, belső kupolafelülete volt, ezért a „csúcsban végződő boltívek” (a cikkelyek) csak a kupola palást záradékában látszódhattak. A kupola alakját, belső és külső felületét, tehát két réteget, vízszintes sorokban egymáshoz rótt faburkolattal alakították ki. Belül gyalult deszkázat, kívül a tető fémlemez burkolat alá szükséges deszkázat készülhetett. A záradékban a cikkelycsúcsokat fa nyomottgyűrűbe kötötték be, a kettős köpenyen belül. Nemcsak a kupolaváz bordáit kötötték be ebbe, hanem egyúttal erre ült föl a torony faváza is. A kupola és a lapos tető héjalása vékony vörösréz vagy bronzlemez lehetett, a nyereg- és félnyeregteretké zsindeley. Mivel a központi tér megközelítőleg a nomádsátrak alakját követte, Atilla mégis csak – legalább részlegesen – *hű maradt a nemezsátorhoz, de nagyobb méretben építette meg.* A 30 m átmérőjű, 25 m magas, fa cikkelyboltozattal fedett trónterem, 40x40 m alapterületű négyzetalaprajzú tér közepébe illesztve, minden ízében eredeti építészeti megoldás. Ez még akkor is igaz, ha a palotaegyüttes telepítési terve római castrum jellegű volt. Jól illett a világhódító uralkodóhoz, hiszen nagyobb volt, mint a Domus Augustana 20 m magas, 33x25 m-es négyszögalaprajzú fogadóterme. Atilla fapalotája nyilván lenyűgözte a külföldi kö-

veteket. Priszkosz jó megfigyelő volt. Leírása alapján, a trónterem alakját és lefedés módját rekonstruálni lehet. A palota napi használatához szükséges helyiségek a leírásból hiányoznak. Jogos feltevés azonban, hogy Atilla palotájának is volt fürdőszárnya nem csak az Onegészioszénak. A kérdés csak az, hogy átvette-e a rómaiaknál szokásos külön-külön termekben elhelyezett hideg, langyos, meleg medencéket gőzkamrával, olajzóval? Atilla feltűnően tiszta ruházata igényelte, hogy a gazdasági szárnyban legyen mosoda. Ehhez, meg a palotában élők nagy vízigénye miatt is, bő vízellátás volt szükséges. A palotát télen fűteni kellett. Erre szolgált a római központi fűtés, ami szükséges volt a zord nagyalföldi tében.

Atilla palotája – összefoglalás

Az i.sz. V. században Atilla volt legnagyobb uralkodója az egész világnak, Birodalma a Kínai Nagyfaltól az Atlanti Óceánig terjedt. A Nyugat Római Birodalom ellen indított hadjáratát megelőzően egy palotaegyüttest építtetett a Nagy Magyar Alföldön, a Duna-Tisza Közében. A palotaegyüttes négyzethálós telepítési terv alapján épült, amelynek a geometriája hasonló volt a római katonai táborokéhoz. A palotaegyüttes legnagyobb épülete Atilla főhadiszállása volt, amely egy mesterséges dombra épült és nagyobb volt, mint a környező épületek bármelyike. A tetején karcsú torony állt, zászlórúddal. A főpalotát kisebb családi paloták követték, és vendégek szálláshelyei vették körül. Épületszárnyak is csatlakoztak hozzá hivatali használatra és kiszolgáló helyiségekként.

A palotaegyüttes főépülete az Atilla közvetlen használatára szolgáló központi épület volt. Hatvanszor hatvan méter alapterületű épülettömb közepén 30 m átmérőjű és 25 m magas kerek csarnok állt, amit cikkelyes fakupola fedett le. Egyszerre volt trónterem és fogadócsarnok. A környező emeleti terek pedig Atilla magánlakosztályát alkották.

A palotaegyüttesből hiányzott minden olyan jellemző elem, amely erődítményre utalt volna. Nem védte földhányás, bástya vagy karósánc. Csak néhány őrtorony ellenőrizte a bejáratokat. Viszont a palotaegyüttes egész területét művészi faragással díszített fakerítés vette körül.

Semmi bizonyítéka sincs a palotaegyüttes létezésének, mivel régészeti lelelek nem kerültek napvilágra. Csak Priszkosz Rhétor, bizánci követ, mint szemtanú beszámoló úti jelentésében írta le a palota tróntermét és környezetét, ahol Atilla vendége volt.

The Palace of Atilla - Summary -

In the 5th century AD Atilla was the greatest Sovereign all over the world. His Empire extended from the Chinese Great Wall to the Atlantic Ocean. Preceding his military campaign against the Western Roman Empire he had a palace built in the Great Hungarian Plain, between the Danube and the Tisza. The palace complex was constructed on a checkerboard plan, the geometry of which was similar to that of a Roman Castrum. The greatest building of the palace complex was "Atilla's headquarters" built on an artificial hill rising higher than any of the surrounding buildings, containing the Great Royal Hall in the middle used as a throne room and dining hall. Upstairs was Atilla's private residence. This large palace building was topped by a high steeple and flagstaff. The main palace was surrounded by smaller family palaces and quarters of envoys and guests. Wings were attached for official use and services. The main circular palace hall had a diameter of 30 m and was 25 m high. Larger and higher than the main reception hall in the Domus Augustana, and stood in the centre of a 60 m square block. The great hall was covered by a segmented wooden cupola. The palace complex lacked all the features of a stronghold. It had no ramparts, nor bastions and palisades, but only some watchtowers for gate control and had a mighty masterly carved wooden fence around the complex.

There is no evidence for actual existence of the palace complex because no archeological ruins came to light so far. Only an eye-witness, Priskos Rhetor, a Byzantine envoy gave an account on his travel and gave a description of the throne room, where he was a guest of Atilla.

IRODALOM

[1] NORWICH, J. J.: The World Atlas of Architecture. Portland House, New York. 1988. 165, 166. pp.

[2] SZÁSZ Béla: A hunok története - Attila Nagykirály. Szabad Tér Kiadó Kft., 1994. A törzsanyagot tekintve az 1943-ban megjelent könyv reprint kiadása. 483-484., 488-495, 526-529. pp. A bevezető tanul-

TÖRTÉNELMI ÉPÍTKEZÉSEK

mányt írta és az irodalomjegyzéket átdolgozta: Bakay Kornél.

[3] ROBERTS, Wess: Leadership secrets of Attila, the hun. (1990) (A hun Atilla vezetési titkai.) In: Turán - a magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapjában, 2003/1., 31. p. A könyv az 500 legnagyobb amerikai vállalat vezetőinek magas szintű továbbképzésére szolgál.

[4] LÁSZLÓ Gyula: Székfoglaló beszéd, amely a Miskolci Bölcsész Egyesület Nagy Lajos Király Magánegyetemén díszdoktorrá avatásakor hangzott el, 1997. dec. 2-án. (Megjelent a Kárpátok Óra, a magyar értékek folyóiratának 2003/7-8. számában, a 162-163. oldalon)

[5] IRMSCHER, Johannes - JOHNE, Renate: ANTIK LEXIKON, Corvina Kiadó Kft., Budapest, 1993. 42. p. Apollodórosz

[6] SPRAGUE DE CAMP, L.: The Ancient Engineers. Dorset Press New York. 1990. 221. p.

[7] HAHN István és SZABÓ Miklós: A Világtörténet képekben, Ős- és Ókor. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974. 274. p.

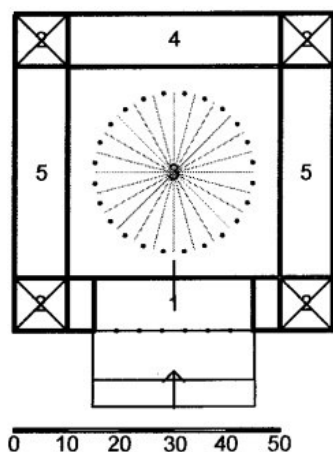
[8] BÁRDI László: Adalékok a hun őstörténethez. In: Turán - a magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapjában, 2003/4, 39-40. pp.

[9] CSETE György: Történelmünk árnyékában. In: Turán - a magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapjában, 2003/3, 66-67. pp.

[10] BAKAY Kornél: Őstörténetünk régészeti forrásai I. Miskolci Bölcsész Egyesület, 1999. , 171-172. pp.

ÁBRAJEGYZÉK

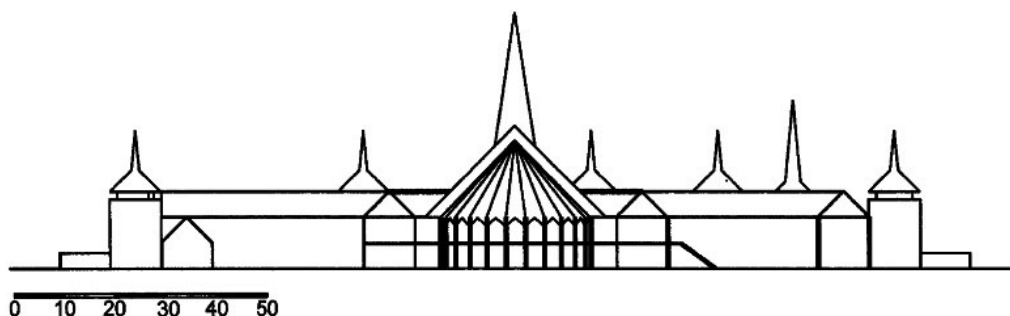
1. Beépítési terv
2. A királyi főpalota észak-déli hosszmetzete
3. A királyi főpalota kelet-nyugati metszete
4. A királyi főpalota szkematikus földszinti alaprajza
5. A soktornyú palotakomplexum távlati képe

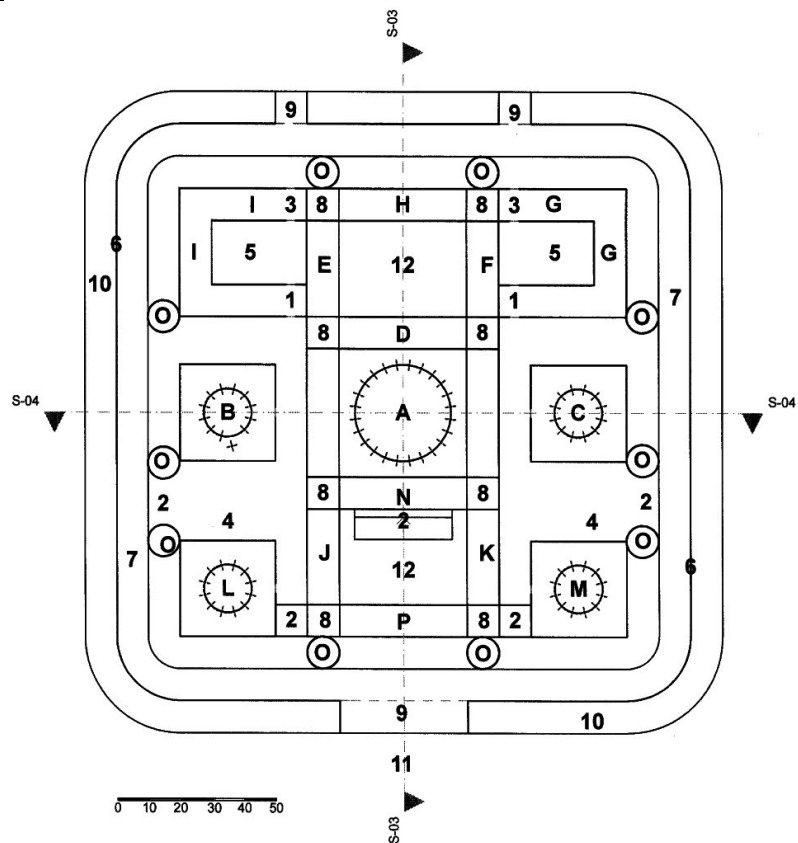
4. Királyi palota alaprajza

A királyi főpalota szkematikus földszinti alaprajza

- 1 - bejárati oszlopcsarnok
- 2 - lépcsőház
- 3 - trónterem és lakomaterem
- 4 - fsz.: tálaló
- em.: hárem és fürdőház
- 5 - fsz.: fogadó és tanácskozó termek
- em.: magánlakosztály

2. A királyi főpalota észak-déli hosszmetzete

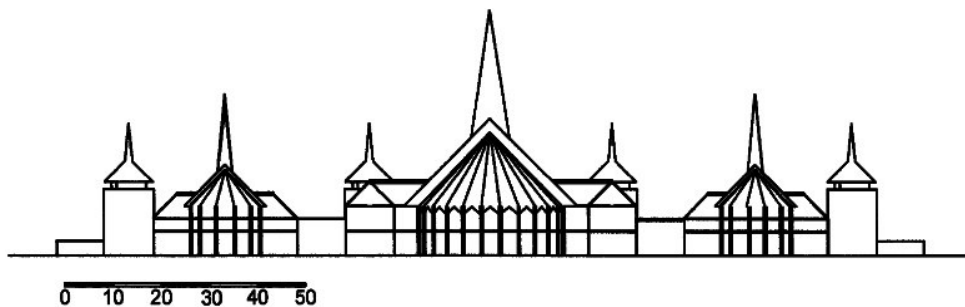
I. Beépítési terv

Épület szárnyak:

- A - főkirályi palota
- B - első királynéi palota
- C - királyfiak palotája
- D - hárem
- E - kincstár
- F - fegyvertár
- G - gazdasági szárny
- H - személyzeti szállás
- I - istálló
- J - testőrség
- K - kancellária
- L - hódolt fejedelmek palotája
- M - vendégház
- N - palota bejárati oszlopcsarnok
- O - őrtornyok
- P - court d'honneur oszlopcsarnoka

Helyszínrajzi elemek

- 1 - átjáró
- 2 - bejárat
- 3 - behajtó
- 4 - előkert
- 5 - gazdasági udvar
- 6 - kerítés
- 7 - körjárat
- 8 - lépcsőház
- 9 - rámpa
- 10 - sáncárok
- 11 - ünneplő és áldozó tér
- 12 - perisztíl udvar

3. A királyi főpalota kelet-nyugati metszete